

Makale Gönderim Tarihi: 28.08.2018
Makale Yayımlanma Tarihi: 20.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2019
Nisan 2019 • 9(1) • 69-82

Futbol Hakemlerinin Öz-Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi

Çağatay DERECELI*

Hüseyin ÜNLÜ**

Mustafa Kayıhan ERBAŞ***

Öz. Bu araştırmada futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin tespiti, bazı demografik değişkenler (cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve hakemliğe başlama yaşı) açısından hakem öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma grubunu, 2017-2018 futbol sezonunda farklı bölge ve klasmanlardan 33 (%21.4)'ü kadın ve 121 (%78.6)'i erkek olmak üzere toplam 154 futbol hakem ve hakem adayı oluşturmuştur (yaş = 26.87 ± 1.966). Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve Hakem Öz-yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde; öz-yeterlik düzeylerini belirlemek ve demografik değişkenlere ait tanımlama yapmak için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Bunun yanında cinsiyet ve hakemliğe başlama yaşı açısından öz-yeterlik düzeylerini karşılaştırmak için bağımsız gruplarda aritmetik ortalamalar arası farka ait t-testi, eğitim ve meslek değişkeni açısından öz-yeterlik düzeylerini karşılaştırmak için Tek Yönlü Var-yans Analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Gruplar arası farklılığı belirlemek için Tukey testinden yararlanılmıştır. Analizler sonucunda; hakemlerin öz-yeterlik seviyelerinin yüksek olduğu, aynı zamanda cinsiyet ve eğitim durumu açısından öz-yeterlik seviyelerinin anlamlı farklılıklar taşıdığı belirlenmiştir. Sonuç olarak; hakem olma kriterlerinde eğitim durumlarının mümkün olduğunca daha çok dikkate alınması ve kadın hakemlerin öz-yeterlik seviyelerinin artırılmasına yönelik olarak daha fazla müsabaka tecrübesi ve fiziksel yeterlik artırma çalışması yapmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özyeterlik, hakem, futbol.

* Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-2000>, Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bölümü, cdereceli@adu.edu.tr

** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3079-4417>, Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi, unlu68@gmail.com

*** Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0515-9099>, Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi, kayihan.besyo@gmail.com

1. GİRİŞ

Spor, yenme ve muktedir olma, insanın şuuraltı arzularının tatminini amaç edinen, belirli kurallar içerisinde yapılan, rekabete dayalı sosyalleştirici bütünleştirici, fiziki, zihni ve ruhi faaliyetlerin bütünüdür (Özmaden ve ark., 2016). Sporun; ekonomi ve siyasetle tamamıyla entegrasyon içerisinde olduğu günümüz dünyasında, çok farklı bir konum kazanan hakemlik; içerisinde barındırdığı, etki düzeyi yüksek birçok unsur olmasına rağmen, derinlemesine inceleme yapılmadan anlaşılması zor bir meslek ya da görev grubu içerisinde yer aldığı görülmüştür (Karaçam ve Pulur, 2016). Müsabaka öncesi, müsabaka esnası ve sonrasında; seyirci, oyuncu, güvenlik, basın, hakem atamaları gibi birçok dış etken tarafından hakemlerin sınırlarının zorlandığı belirlenmiştir. Aynı zamanda bunlara bağlı olarak iç etkenler olarak niteleyebileceğimiz birçok durumda da hakemler, sahip oldukları tecrübe, bilgi düzeylerine göre olumsuz koşullar ve baskı altında maç sırasında gerçekleşen eylemleri doğru değerlendirmek, hızlı kararlar almak, oyunu yönetmek, oyunun birden çok yönüne dikkat etmek, düzenini sürdürmek ve anlaşmazlıkları çözmek gibi bir yükümlülüğü yerine getirmeye çalıştıkları belirtilmiştir (Tuero, Taberero, Marquez ve Guillen, 2002). Bu yükümlülükleri yerine getirirken yüksek performans beklentisinin karşılanmasında önemli yere sahip unsurlardan birinin de öz-yeterlik kavramı olduğu görülmüştür. İlk defa Bandura'nın (1977) ortaya koyduğu "*Sosyal Öğrenme Kuramı*"na dayanan öz-yeterlik kavramının, davranışların oluşması için etkili bir isteklendirme ve güç sağladığı belirtilmiştir (Bandura, 1977). Öz-yeterlik kavramının, bireyin belli bir alanda istenen neticeleri ortaya koyabilecek gerekli davranışları başarılı bir şekilde yapabileceğine olan inancı ve performansın farklı seviyelerini başarıyla yerine getirebilme yeteneği olarak tanımlandığı görülmüştür (Çattık ve Aksoy, 2018; Yıldırım, 2015). Başka bir ifade ile öz-yeterlik; bir kişinin becerilerinin bir fonksiyonu değil, becerilerini kullanarak yapabildiklerine dair yargılarının bir sonucu olarak tanımlanmıştır (Kahyaoglu ve Yangın, 2007).

Alan yazın incelendiğinde, hakem öz-yeterliğine yönelik sınırlı sayıda araştırma olduğu, bunun yanında sporcu ve antrenörler üzerine bazı çalışmalar olduğu görülmüştür (Feltz ve Magyar, 2006; Pineau ve Glass, 2014). Sporcu, antrenör ve yöneticiler açısından öz-yeterlik kavramının çok önemli bir yeri olduğu, bu doğrultuda benzer durumun hakemler için de geçerli olduğu belirtilmiştir (Feltz ve Lirgg, 2001; Gill, 2004). Buna bağlı olarak hakem öz-yeterliğinin; hakemin kendi iş işlevleriyle ilgili görevleri yerine getirme kapasitesine sahip olduğu algısı olarak tanımlandığı görülmüştür (Guillen ve Feltz, 2011). Yapılan araştırmalar incelendiğinde; kararlarında daha doğru, performanslarında daha etkili, mesleğe daha fazla bağlı, antrenörlerden, yöneticilerden ve diğer yetkililerden daha fazla saygı gören ve düşük oranda stres yaşayan hakemlerin öz-yeterlik seviyelerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir (Guillen ve Feltz, 2011; Tuero ve ark., 2002).

Barling ve Abel (1983) öz-yeterlik ve tenis performanslarını inceledikleri araştırmada; öz-yeterlik inancı ile tenis performansı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmüş

ve daha becerili ve iyi sporcular daha yüksek yeterlik inancına sahip olduklarını belirtmişlerdir (Barling ve Abel, 1983).

Miller ve Mc Auley (1987) basketbol oyuncuları ile serbest atış performansı ve öz-yeterlik inançlarını inceledikleri araştırmada, grubu rastgele hedef yönelimli ve hedef yönelimli olmayan olarak ikiye ayırdıkları görülmüştür. Performanslar her 5 haftada bir değerlendirilmiş ve hedef yönelimli antrenman yapan grubun hedef yönelimli antrenman yapmayan gruba göre daha yüksek öz-yeterlik düzeyi gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öz-yeterlik ve performans arasındaki ilişkinin hedef yönelimli antrenman yapan grupta daha yüksek çıktığı görülmüştür (Miller ve Mc Auley, 1987).

George (1994) beyzbolcularda öz-yeterlik ve performans arasındaki ilişkiyi, ayrıca dokuz maçlık bir periyotta bilişsel ve somatik durumluk kaygı arasında öz-yeterlik bakımından farklar olup olmadığını gözlemlediği görülmüştür. Öz-yeterliğin topa vuruş performansını beş maç içinde etkilediğini, performansında altı maç içinde öz-yeterliği etkilediğini sonucuna varmış, bunun yanında kaygı ve öz-yeterliğin bir maç içinde performansı etkilediğini, kaygının düşük seviyede olmasının ise yüksek öz-yeterlikle ilişkili olduğu sonucuna vardığı belirlenmiştir (George, 1994).

Mins, Munroe ve Hall (2000), spor branşı güreş, atletizm ve kürek çekme olan 50 sporcu ile yaptıkları çalışmada; düşük seviyede öz-yeterliğe sahip sporcuların, öz-yeterlikleri yüksek sporculara göre daha fazla motivasyona ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir (Mins, Munroe ve Hall, 2000).

Öztürk ve Şahin (2007), 9-13 yaş grubunda spor yapan ve yapmayan bireyleri öz-yeterlikleri bakımından karşılaştırmışlardır. Sonuç olarak çalışmada takım sporu yapan ve spor yapmayanlar arasında öz-yeterlik bakımından anlamlı farklılık bulunurken ayrıca takım sporu yapan kızların erkeklere oranla daha fazla öz-yeterliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir (Öztürk ve Şahin, 2007).

Hakemlerin öz-yeterliği alanında yapılan araştırmalar incelendiğinde; ilk olarak öz-yeterlik teorisinden ve sporda güven anketi kaynaklarından yararlanıldığı görülmüştür (Karaçam ve Pulur, 2017; Short, Sullivan ve Feltz, 2005). Oluşturulan ön kavramsal modelde hakem öz-yeterliliğinin önerilen faktörlerinin(a) oyun bilgisi ve stratejik beceriler, (b) karar verme becerileri, (c) psikolojik beceriler, (d) oyunun iletişimi / denetimi ve (e) fiziksel uygunluğu içerdiği belirlenmiştir (Guillen ve Feltz, 2011). Belirlenen bu faktörlerden yola çıkarak Myers, Feltz, Guillen ve Dithurbide (2012) tarafından hakem öz-yeterlik ölçeğinin (Referee Self-Efficacy Scale) geliştirildiği görülmüştür. Myers ve arkadaşlarının (2012), önceki modele ek olarak fiziksel yeterlik faktörünü de dikkate alarak, geliştirdikleri ölçeği daha kapsamlı hale getirdikleri belirlenmiştir (Myers ve ark., 2012).

Karaçam ve Pulur (2017)'un, farklı branşlarda görev yapan 210 hakem üzerinde yaptıkları çalışmada, Myers ve arkadaşlarının geliştirdiği ölçeğin Türkçe adaptasyonunu gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda ölçeğin Türkçe formunun fiziksel

yeterlik faktörü ile birlikte geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmiştir (Karaçam ve Pulur, 2017).

Tüm bu çalışmalar incelendiğinde; alan yazında sporcu ve antrenörlere yönelik öz-yeterlik çalışmalarının daha çok yer aldığı, sporun en önemli parçalarından biri olan hakemlik olgusunun yeterince araştırılmadığı ve öz-yeterlik kavramı ile ilişkisinin yeterince ortaya konmadığı görülmüştür. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı; futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin tespiti, bazı demografik değişkenler (cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve hakemliğe başlama yaşı) açısından öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesidir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada; futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeyleri ile bazı demografik değişkenler (cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve hakemliğe başlama yaşı) arasındaki ilişkinin ortaya konmasına yönelik betimsel bir çalışmadır. Betimsel araştırma; verilen bir durumu aydınlatmak, standartlar doğrultusunda değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için kullanılan araştırma modelidir (Karasar, 2007).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2017-2018 futbol sezonunda farklı bölge ve klasmanlardan 33 (%21.4)'ü kadın ve 121 (%78.6)'i erkek olmak üzere toplam 154 futbol hakem ve hakem adayı oluşturmaktadır ($\bar{X}_{yaş} = 26.87 \pm 1.966$).

Tablo 1.

Araştırma grubuna ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	33	21.4
	Erkek	121	78.6
Eğitim durumu	Lise	34	22.1
	Lisans	87	56.5
	Lisansüstü	33	21.4
Meslek	Öğretmen	34	22.1
	Öğrenci	81	52.6
	Diğer	39	25.3
Hakemliğe başlama yaşı	16-20	89	57.8
	21 ve üstü	65	42.2

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu formda, araştırmaya katılan futbol hakemlerinin; cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve hakemliğe başlama yaşı ilişkin maddeler yer almıştır.

Hakem Öz-yeterlik Ölçeği: Bu araştırmada orijinal formu Myers, Feltz, Guillen ve Dithurbide'nin (2012) geliştirdikleri Referee Self-Efficacy Scale (REFS) olan ve Türkçe adaptasyonu Karaçam ve Pulur (2017) tarafından gerçekleştirilen Hakem Öz-yeterlik Ölçeği (HÖYÖ) kullanılmıştır. Ölçeğin birinci faktörü olan *fiziksel yeterlik* beş maddeden (1-2-3-4-5), ikinci faktör olan *baskı* üç maddeden (12-13-14), üçüncü faktör olan *karar verme* üç maddeden (9-10-11), dördüncü faktör olan *iletişim* dört maddeden (15-16-17-18) ve beşinci faktör olan *oyun bilgisi* üç maddeden (6-7-8) oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin beşli likert tipinde derecelendirilmiş toplam 13 maddeye sahip olduğu görülmüştür. Ölçek maddelerine ilişkin dereceleme seçenekleri "Hiç katılmıyorum=1" ve "Tamamen katılıyorum=5" biçiminde ifade edilmiştir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmadığı ve ölçeğin her bir faktöründen alınan yüksek puanlar, o faktördeki öz-yeterliğin yüksek olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. Beş faktörlü yapı için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları fiziksel yeterlik faktörü için .87, baskı faktörü için .87, karar verme faktörü için .85, iletişim faktörü için .80 ve oyun bilgisi faktörü için .71 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tümü için hesaplanan iç tutarlık katsayısı ise .90'dir.

Bu araştırma için yeniden hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı fiziksel yeterlik faktörü için .92, oyun bilgisi faktörü için .83, karar verme faktörü için .85, baskı faktörü için .88 ve iletişim faktörü için .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçek toplamında ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .87'dir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerini belirlemek ve demografik değişkenlere ait tanımlama yapmak için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Bunun yanında cinsiyet ve hakemliğe başlama yaşı açısından öz-yeterlik düzeylerini karşılaştırmak için bağımsız gruplarda aritmetik ortalamalar arası farka ait t-testi, eğitim ve meslek değişkeni açısından öz-yeterlik düzeylerini karşılaştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniğinden yararlanılmıştır. Gruplar arası farklılığı belirlemek için Tukey (HSD) testinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Hakemlerin Öz-Yeterlik Düzeyleri

Tablo 2.

Hakem öz-yeterlik düzeylerine ait tanımlayıcı istatistik değerleri (n=154)

Değişkenler	\bar{X}	Ss	α
Fiziksel Yeterlik	22.311	3.279	.92
Oyun Bilgisi	13.675	1.714	.83
İletişim	18.428	2.263	.89
Karar Verme	13.733	1.633	.85
Baskı	13.837	1.873	.88
Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	82.013	8.421	.87

Tablo 2, incelendiğinde; futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin hem alt faktörler açısından hem de genel öz-yeterlik düzeyi açısından yüksek olduğu görülmüştür.

Cinsiyet Değişkenine Açısından Öz-Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 3.

Hakem öz-yeterlik düzeylerinin cinsiyet açısından karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	n	\bar{X}	Ss	sd	t	p
Fiziksel Yeterlik	Kadın	33	20.878	3.903	152	-2.900	.004*
	Erkek	121	22.702	2.987			
Oyun Bilgisi	Kadın	33	13.121	1.866	152	-2.118	.036
	Erkek	121	13.826	1.646			
İletişim	Kadın	33	17.303	3.005	152	-3.327	.001**
	Erkek	121	18.735	1.918			
Karar Verme	Kadın	33	13.363	1.867	152	-1.474	.142
	Erkek	121	13.834	1.556			
Baskı	Kadın	33	12.727	2.613	152	-4.028	.000**
	Erkek	121	14.140	1.490			
Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	Kadın	33	77.393	11.407	152	-3.699	.000**
	Erkek	121	83.272	6.947			

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 3 incelendiğinde; hakem öz-yeterlik alt boyutlarından olan fiziksel yeterlik, baskı ve iletişim boyutlarının aritmetik ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Buna göre; erkek futbol hakemlerinin fiziksel yeterliklerinin,

iletişim yeterliklerinin ve baskı altında kalmama yeterliklerinin kadın hakemlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Oyun bilgisi ve karar verme alt boyutunda ise anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Hakemliğe Başlama Yaşı Değişkenine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 4.

Hakem öz-yeterlik düzeylerinin hakemliğe başlama yaşı açısından karşılaştırılması

Değişkenler	Yaş	n	\bar{X}	Ss	sd	t	p																																																								
Fiziksel Yeterlik	16-20	89	22.415	3.168	152	.460	.646																																																								
	21 ve üstü	65	22.169	3.444				Oyun Bilgisi	16-20	89	13.561	1.821	152	-.961	.338	21 ve üstü	65	13.830	1.556	İletişim	16-20	89	18.224	2.319	152	-1.311	.192	21 ve üstü	65	18.707	2.170	Karar Verme	16-20	89	13.584	1.629	152	-1.333	.185	21 ve üstü	65	13.938	1.628	Baskı	16-20	89	13.719	2.077	152	-.919	.360	21 ve üstü	65	14.00	1.551	Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427
Oyun Bilgisi	16-20	89	13.561	1.821	152	-.961	.338																																																								
	21 ve üstü	65	13.830	1.556				İletişim	16-20	89	18.224	2.319	152	-1.311	.192	21 ve üstü	65	18.707	2.170	Karar Verme	16-20	89	13.584	1.629	152	-1.333	.185	21 ve üstü	65	13.938	1.628	Baskı	16-20	89	13.719	2.077	152	-.919	.360	21 ve üstü	65	14.00	1.551	Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427	21 ve üstü	65	82.646	7.779								
İletişim	16-20	89	18.224	2.319	152	-1.311	.192																																																								
	21 ve üstü	65	18.707	2.170				Karar Verme	16-20	89	13.584	1.629	152	-1.333	.185	21 ve üstü	65	13.938	1.628	Baskı	16-20	89	13.719	2.077	152	-.919	.360	21 ve üstü	65	14.00	1.551	Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427	21 ve üstü	65	82.646	7.779																				
Karar Verme	16-20	89	13.584	1.629	152	-1.333	.185																																																								
	21 ve üstü	65	13.938	1.628				Baskı	16-20	89	13.719	2.077	152	-.919	.360	21 ve üstü	65	14.00	1.551	Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427	21 ve üstü	65	82.646	7.779																																
Baskı	16-20	89	13.719	2.077	152	-.919	.360																																																								
	21 ve üstü	65	14.00	1.551				Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427	21 ve üstü	65	82.646	7.779																																												
Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	16-20	89	81.550	8.876	152	-.796	.427																																																								
	21 ve üstü	65	82.646	7.779																																																											

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 4 incelendiğinde; futbol hakemlerinin hakemliğe başlama yaşlarına göre hakem öz-yeterlik düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Eğitim Durumu Değişkenine Göre Hakem Öz-Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 5.

Hakem öz-yeterlik düzeylerinin eğitim durumu açısından karşılaştırılması

Değişkenler	Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark Tukey HSD
Fiziksel Yeterlik	Lise	34	20.823	3.511	153	6.736	.002*	1<2
	Lisans	87	23.080	2.973				
	Lisans üstü	33	21.818	3.273				
Oyun Bilgisi	Lise	34	13.058	2.029	153	5.435	.005*	1<2
	Lisans	87	14.057	1.449				
	Lisans üstü	33	13.303	1.793				
İletişim	Lise	34	17.764	2.686	153	3.692	.027	
	Lisans	87	18.850	1.845				
	Lisans üstü	33	18.00	2.598				
Karar Verme	Lise	34	13.294	1.850	153	1.823	.165	
	Lisans	87	13.919	1.549				
	Lisans üstü	33	13.697	1.570				
Baskı	Lise	34	13.647	1.856	153	1.304	.274	
	Lisans	87	14.046	1.758				
	Lisans üstü	33	13.484	2.152				
Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	Lise	34	78.705	9.615	153	5.977	.003*	1<2
	Lisans	87	83.954	7.170				
	Lisans üstü	33	80.303	8.984				

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde; futbol hakemlerinin eğitim durumlarına göre hakem öz-yeterlik alt boyutlarından olan fiziksel yeterlik ve oyun bilgisi boyutlarının karşılaştırılması sonucu anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Buna göre; her iki boyutta da lisans mezunu futbol hakemlerinin fiziksel yeterlik ve oyun bilgisi düzeylerinin lise mezunu futbol

hakemlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, toplam hakem öz-yeterlik puanlarında da lisans mezunu futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin lise mezunu futbol hakemlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

İletişim yeterliği, karar verme ve baskı altında kalmama yeterliği alt boyutlarında ise, eğitim durumu açısından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Meslek Değişkenine Göre Hakem Öz-Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 6.

Hakem öz-yeterlik düzeylerinin meslek açısından karşılaştırılması

Değişkenler	Meslek	n	\bar{X}	Ss	Sd	F	p
Fiziksel Yeterlik	Öğretmen	34	22.647	3.497			
	Öğrenci	81	22.148	3.417	153	.280	.756
	Diğer	39	22.359	2.814			
Oyun Bilgisi	Öğretmen	34	14.235	1.232			
	Öğrenci	81	13.432	1.857	153	2.688	.071
	Diğer	39	13.692	1.688			
İletişim	Öğretmen	34	18.764	1.907			
	Öğrenci	81	18.135	2.448	153	1.439	.240
	Diğer	39	18.743	2.111			
Karar Verme	Öğretmen	34	14.294	1.087			
	Öğrenci	81	13.419	1.787	153	3.831	.024
	Diğer	39	13.897	1.569			
Baskı	Öğretmen	34	14.352	1.276			
	Öğrenci	81	13.444	2.252	153	3.969	.021
	Diğer	39	13.837	1.151			
Toplam Öz-yeterlik Düzeyi	Öğretmen	34	84.294	6.157			
	Öğrenci	81	80.629	9.783	153	2.609	.077
	Diğer	39	82.897	6.451			

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 6 incelendiğinde; futbol hakemlerinin mesleklerine göre hakem öz-yeterlik düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tartışma

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde; araştırmaya katılan farklı klasman ve bölgeden futbol hakemlerinin hakem öz-yeterlik düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanında fiziksel yeterlik, oyun bilgisi, iletişim yeterliği, karar verme yeterliği ve baskı altında kalmama yeterliği açısından da öz-yeterlik düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bazı araştırmalar bu çalışma ile paralel sonuçlar ortaya koymaktadır. Nazarudin ve arkadaşları (2014)'nin rugby hakemleri üzerinde psikolojik becerileri dikkate alarak yaptıkları araştırmada öz-yeterlik kavramını da dikkate aldıkları görülmüş ve benzer sonuçlara ulaştıkları saptanmıştır. Diotaiuti, Falese, Mancone ve Purromuto (2017) hentbol hakemleri üzerinde yaptıkları araştırmada öz-yeterlik kavramını çalışma kapsamına dâhil etmiş ve bu sonuçlara benzer sonuçlar elde ettikleri görülmüştür.

Hakem öz-yeterlik alt boyutlarından olan fiziksel yeterlik, baskı ve iletişim boyutlarının aritmetik ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Buna göre; erkek futbol hakemlerinin fiziksel yeterliklerinin, iletişim yeterliklerinin ve baskı altında kalmama yeterliklerinin kadın hakemlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan bazı araştırmalarda, kadın futbol hakemlerinin algılanan stres düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu ve özgüven düzeylerinin de erkeklere oranla daha düşük olduğu belirtilmiştir (Baştuğ, Duman, Akçakoyun ve Karadeniz, 2016). Bu durum sonuçları destekler niteliktedir. Bunun yanında kadınların fiziksel anlamda erkeklerden farklı olması ve fiziksel yetersizliklerin öz-yeterlilikle negatif yönde bir ilişkiye sahip olması (Çakmak, 2011) nedeniyle bu sonuçlar ortaya çıkmış olabilir. Bunun yanında kadınların futbol branşında kendilerine yeni yer bulmaya başlaması ve futbolda erkek egemenliğinin var olması da bu sonuca etken olarak gösterilebilir. Oyun bilgisi ve karar verme alt boyutunda ise cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bazı araştırmalar bu sonuçları desteklediği görülmüştür (Baştuğ, Duman, Akçakoyun ve Karadeniz, 2016).

Futbol hakemlerinin hakemliğe başlama yaşlarına göre hakem öz-yeterlik düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bazı araştırmalarda, hakemlik deneyiminin hakemlik öz-yeterlik düzeyini pozitif yönde etkilediği belirtilse de (Diotaiuti ve ark., 2017; Nazrudin ve ark., 2014), hakemliğe başlama yaşı ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Buna ek olarak Demirbaş (1992) yapmış olduğu çalışmada, yaş ilerledikçe karar verme yeteneğinde artış olduğunu ve kararların daha bağlayıcı olduğunu belirttiği görülmüştür (Demirbaş, 1992). Araştırmaya katılan futbol hakemlerinin yaş ortalamasının ($\bar{X}_{yaş} = 26.87 \pm 1.966$) düşük olması bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir.

Futbol hakemlerinin eğitim durumlarına göre hakem öz-yeterlik alt boyutlarından olan fiziksel yeterlik ve oyun bilgisi boyutlarının karşılaştırılması sonucu anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Buna göre; her iki boyutta da lisans mezunu futbol hakemlerinin fiziksel

yeterlik ve oyun bilgisi düzeylerinin lise mezunu futbol hakemlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, toplam hakem öz-yeterlik puanlarında da lisans mezunu futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin lise mezunu futbol hakemlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan bazı araştırmalar bu sonucu destekler niteliktedir. Buna göre; eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin karar verirken, orta ve düşük düzeyde eğitime sahip olan kişilere göre daha mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları belirtilmiştir (Yiğit 2005). Aynı zamanda eğitim düzeyi düşük olan kişilerin yüksek olan kişilerden daha fazla aceleci karar verme davranışı gösterdiklerini ifade etmiştir (Ersever, 1996). Farklı bir araştırmada da eğitim seviyesi azaldıkça; hakemlerin çekingen davranış gösterdikleri ve sorumluluk almaktan uzaklaşma eğiliminde oldukları belirtilmiştir (Uzunoğlu, 2008).

İletişim yeterliği, karar verme ve baskı altında kalmama yeterliği alt boyutlarında ise, eğitim durumu açısından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bu sonuçlar bazı araştırmalarla farklı sonuçlar göstermektedir (Özdayı ve Uğurlu, 2015).

Futbol hakemlerinin mesleklerine göre hakem öz-yeterlik düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bu sonuç bazı araştırmalarla uyum göstermemektedir (Uzunoğlu, 2008; Şahin ve Fişekçioğlu, 2009; Baştuğ ve ark., 2016). Araştırmaya katılan hakemlerin meslek gruplarının fazla çeşitlilik göstermemesi bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir.

Sonuç

Sonuç olarak; araştırmaya katılan futbol hakemlerinin öz-yeterlik düzeylerinin yüksek olduğu ve bunun yanında cinsiyet ve eğitim durumunun öz-yeterlik düzeyleri açısından önemli bir yordayıcı olduğu düşünülmüştür. Simmons'un (2009) futbol hakemlerine yönelik olarak, FIFA (Fédération Internationale de Football Association) adına hazırladığı raporda; oyuncuların kararlardaki adalet ve doğruluk algılarının, hakemlerin usul doğruluğu ve adil muamele göstergelerinden etkilendiğini ve rekabetçi futbolun duygu yüklü belirsizliğinde, hakemlerin, adil, güvenli ve öngörülebilir bir oyun ortamı sağlama yeteneklerini ve niyetlerini kasıtlı olarak iletmeleri gerektiğini belirttiği görülmüştür. Bu doğrultuda, hakem olma kriterlerinde yetenek ve fiziksel yeterlik yanında eğitim durumlarının mümkün olduğunca daha çok dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Simmons, 2009). Araştırma bulgularında eğitim seviyesinin önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak; hakem seçme kriterlerinde eğitim seviyelerinin mümkün olduğunca üst seviyede tutularak, klasmanlar arası geçişlerde de dikkate alınmasının, futbolun ve sporun kalitesini artıracığı düşünülmüştür.

Öneriler

Araştırma bulgularına göre; hakem öz-yeterlik düzeyi açısından cinsiyet faktörünün önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Buna göre; kadın futbol hakemlerinin öz-yeterlik seviyelerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun sebeplerinden birisinin kadınlar arasındaki futbol kültürünün yeterince yerleşmemiş olması ve bunun yanında yeterince futbol tecrübesine sahip olmamaları gösterilebilir. Bilginin, başarılı deneyimlerle gelişir ve sonra da bu tecrübenin uzmanlığa dönüştüğü belirtilmiştir (Güçlü ve Sotirofski, 2006). Bu doğrultuda; kadın hakemlerin öz-yeterlik seviyelerinin artırılmasına yönelik olarak daha fazla müsabaka tecrübesi kazanmaları gerektiği düşünülmektedir. Bunun yanında fiziksel yeterliğin de öz-yeterliği etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu belirtilmiştir (Myers ve ark., 2012). Sonuç olarak; kadın hakemlerin fiziksel yeterlik artırmaya yönelik yapacakları çalışmaların öz-yeterlik seviyelerine pozitif yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy Theory: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84, 191-225.
- Barling, J. ve Abel, M. (1983). Self-efficacy beliefs and tennis performance. *Cognitive Therapy and Research*, 7, 265-272.
- Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F. ve Karadeniz, F. (2016). Futbol hakemlerinde; stres, özgüven, karar verme. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5399-5406.
- Çakmak, T. M. (2011). *Faaliyet futbol hakemlerinin stres kaynaklarının tespiti* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/adresinden_edinilmistir.
- Çattık, M. ve Aksoy, V. (2018). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Sosyal Destek, Öz-Yeterlik ve Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim Ve Bilim*, 1-13.
- Demirbaş, H. (1992). *Suçlu ve Suçlu Olmayan Ergenlerin Karar Verme Davranışlarının Karşılaştırılması* (Yükseklisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).
- Diotaiuti, P., Falese, L., Mancone, S. ve Purromuto, F. (2017). A structural Model of Self-efficacy in Handball Referees. *Frontiers in psychology*, 8, 8-11.
- Ersever, Ö. H. (1996). *Karar Verme Stratejileri Kazandırma Programın ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerine Etkileri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).
- Feltz D. L. ve Lirgg, C. (2001). Self-efficacy Beliefs of Athletes, Teams, and Coaches. In: Singer R, Hausenblas, Janelle C. (Eds). *Handbook of Sport Psychology* (pp. 340-361) New Jersey, USA: John Willey and Sons.
- Feltz, D. L. ve Magyar, T. M. (2006). Self-efficacy and adolescents in sport and physical activity. *Adolescence and education*, 4, 161-179.
- Gill, D. L. (2000). *Psychological Dynamics of Sport an Exercise*. Illinois, USA: Human Kinetics.

- George, T. R. (1994). Self-confidence and baseball performance: A casual examination of self efficacy theory. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 16, 381-399
- Guillén, F. ve Feltz, D. L. (2011). A conceptual model of referee efficacy. *Frontiers in psychology*, 2, 25.
- Güçlü, N. ve Sotirofski, K. (2006). Bilgi yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 351-373.
- Kahyaoğlu, M. ve Yangın, S. (2007). İlköğretim öğretmen adaylarının, mesleki öz-yeterliklerine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 73-84.
- Karaçam, A. ve Pular, A. (2016). Identification the Relation between Active Basketball Classification Referees' Empathetic Tendencies and Their Problem Solving Abilities. *Universal Journal of Educational Research*, 4, 1912 - 1917.
- Karaçam, A. ve Pular, A. (2017). Hakemler İçin Mesleki Haz Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması-HİMHÖ. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 35-45.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Mills, K. D., Munroe, K. J. ve Hall, C. R. (2000). The relationship between imagery and self-efficacy in competitive athletes. *Imagination, Cognition and Personality*, 20(1), 33-39.
- Miller, J. T. ve McAuley, E. (1987). Effects of goal setting training program on basketball free-throw self efficacy and performance. *The Sport Psychologist*, 1, 103-113
- Moritz, S. E., Feltz, D. L., Fahrbach, K. R. ve Mack, D. E. (2000). The relation of self-efficacy measures to sport performance: a meta-analytic review. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 71, 280-294.
- Myers, N. D., Feltz, D. L., Guillén, F. ve Dithurbide, L. (2012). Development of, and initial validity evidence for, the Referee Self-Efficacy Scale: A multistudy report. *Journal of sport and Exercise Psychology*, 34(6), 737-765.
- Nazarudin, M. N., Noordin, H., Suppiah, P. K., Abdullah, M. R., Fauzee, M. S. O. ve Abdullah, N. M. (2014). Psychological skills assessment and referee rugby sevens performance. *Jurnal Pemikiran Pendidikan*, 5, 165-184.
- Özdayı, N. ve Uğurlu, M. F. (2015). Futbol Hakemlerinin Duygusal Zekâ ve İletişim Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası Spor. Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(1), 31-39.
- Özmaden, M., Yıldız, Y., Ekici, S. ve Dohman, Z. (2016). *Sporun Üniversite Öğrencilerinde Mutluluk Düzeyine Etkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. ERPA International Congresses on Education, Sarajevo/Herzegovina, 328-333.
- Öztürk, F. ve Şahin, Ş.K. (2007). Spor yapan ve yapmayan 9-13 grubu bireylerin sosyal yetkinlik beklentisi puanlarının karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 6(3), 469-479.
- Pineau, T. R., Glass, C. R., Kaufman, K. A. ve Bernal, D. R. (2014). Self-and team-efficacy beliefs of rowers and their relation to mindfulness and flow. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 8(2), 142-158.
- Simmons, P. (2009). Justice, culture and football referee communication. *Final report of Joao Havelange Research Scholarship study to FIFA/CEIS Scientific Committee, Switzerland*.
- Short, S. E., Sullivan, P. S. ve Feltz, D. L. (2005). Development and preliminary validation of the collective efficacy questionnaire for sports. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 9, 181-202.

- Tuero, C., Taberner, B., Marquez, S. ve Guillen, F. (2002). Análisis de los factores que influyen en la práctica del arbitraje [Analysis of the factors affecting the practice of refereeing]. *SCAPE*, 1(1), 7-16.
- Uzunoğlu, Ö. U. (2008). *Türk Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stillerinin Klasmanlarına ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor A.B.D., Konya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, İ. (2015). Revised version of physical education teachers' self-efficacy scale. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 870-886.
- Yiğit, A. (2005). *Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması* (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.